

громадян, а наслідком є народження слабких дітей, скорочення тривалості життя. Віднедавна розповсюдилися харчові продукти з генно-модифікованими організмами. Їхній вплив на репродуктивну систему людини за регулярного вживання ще не досліджено. Проте вплив на генетику інших живих організмів є очевидним, тож можна очікувати катастрофічних масштабних наслідків його для населення держави в разі розповсюдження таких продуктів. У рамках державної безпеки вважаю необхідним заборонити ввезення товарів із вмістом ГМО. Розвинені країни відмовилися від таких продуктів та заборонили ввезення й вирощування їх на своїй території.

Економічний стан і розвиток економіки в країні залишаються найвагомішими чинниками впливу на демографічні процеси в державі й визначають народжуваність і приріст населення, смертність, міграцію, внутрішню та зовнішню. Статистичні дані показують, що якість життя особливо не поліпшується. В Україні значних зміни у бік різкого збільшення середнього класу суспільства не відбувається. Бідність спостерігається практично в кожному місті та містечку. Демографи зауважують, що найвищого рівня народжуваності та відтворення населення можна досягти за наявності стабільного середнього класу, який економічно забезпеченіший, здоровіший, освіченіший. Останніми роками середній клас в Україні збільшився, проте не є сталим. Й у періоди економічних криз зменшується. Натомість членам суспільства, що належать до найнижчого класу, держава надає матеріальну допомогу, та від того вони не багатшають і не можуть розв'язати всі свої проблеми. Відповідно якість членів

найнижчого класу майже за всіма показниками відстає від середнього класу. Депопуляція населення, що належить до найнижчого класу, становить велику питому вагу від усієї народжуваності й не є найвищою. Проте смертність людей найнижчого класу є найвищою. Україні слід остерігатись затяжних і частих криз, унаслідок яких члени суспільства із середнього класу потрапляють до найнижчого. Ефективним шляхом постійного зменшення найнижчого класу, що впливає на демографію в країні, є підвищення стандартів, якості освіти, проведення реформи оплати праці, поліпшення умов праці та зменшення безробіття, пропаганда здорового способу життя, підвищення рівня культури.

30

Джерела

1. Лібанова Е. М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України в першій декаді XXI століття // Парадигма соціальної політики України на зламі тисячоліть: Міжнар. наук.-практ. конф.: Київ, 30 жовтня 2007 р. – www.usr.org.ua
2. Рекомендації парламентських слухань «Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки» // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 46. – Ст. 370.
3. Рівень життя населення України / Інститут демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; За ред. Л. М. Черенько. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. – 428 с.

Теоретичні засади співвідношення міжнародного та внутрішнього права держав

Ольга ШПАКОВИЧ,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Сучасний рівень правосвідомості дає змогу говорити про первинність міжнародного права серед інших чинників, що впливають на міжнародні відносини. Більшість сучасних теорій співвідношення міжнародного та національного права допускають їхню одночасну дію стосовно того ж предмета в межах певної сфери. Відкритим залишається питання щодо верховенства одного з них і як це впливає на процеси застосування. Фактично міжнародне та

національне право не вступають у конфлікт як системи, бо оперують у різних сферах і кожне домінує у своїй власній.

Співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права продовжує бути предметом дослідження вітчизняних науковців, зокрема таких, як І. Бліщенко, В. Буткевич, М. Буроменський, А. Вишенський, В. Денисов, Д. Левін, І. Лукашук, О. Мережко, Р. Мюллерсон, Г. Тункін, Є. Усенко та ін.

Загалом у правовій науці є дві основні теорії цього співвідношення: **монізм** і **дуалізм**.

Моністична теорія, основоположниками якої є німецькі послідовники Г. Гегеля (А. Цорн, А. Лассон, В. Кауфман), ґрунтується на визнанні міжнародного та внутрішнього права єдиною правовою системою. Ця концепція з'явилася на початку XIX століття й була розвинута у другій половині XIX – на початку XX століття.

Водночас одні прихильники монізму стверджують верховенство міжнародного права, інші – внутрішньодержавного. Концепція примату останнього ґрунтується на поглядах Г. Гегеля, який убачав у державі «абсолютну владу», а міжнародне право вважав таким, що створене державами, тому в ньому домінують ідеї національного права.

По-перше, це абсолютно неприйнятно в умовах розвитку взаємозв'язку та взаємозалежності у світі, коли міжнародне право нерідко є не лише найефективнішим, а й єдиним інструментом розв'язання проблем, що постають перед людством. По-друге, ця теорія підриває принцип примату права над політикою, бо загрожує утвердженню в міжнародних відносинах верховенства зовнішньої політики окремих держав, що, у свою чергу, применшує цінність правового спілкування. По-третє, сучасне міжнародне право піднімається до рівня захисту прав і інтересів людства, тобто амбіції окремих держав мають поступатися місцем необхідності дотримання загальнолюдських цінностей.

Концепція примату міжнародного права, одним із основоположників якої був Г. Кельзен, набула розвитку після Першої світової війни. Згодом його погляди знайшли чимало прихильників, серед яких Д. Ссель, Ш. Руссо, Я. Броунлі та інші. На їхню думку, у світі існує єдиний правопорядок у рамках єдиної системи права. Він охоплює і міжнародне, і національне право, однак домінуючим є правопорядок, що ґрунтується на міжнародному публічному праві. За наявності прогалин чи колізій у внутрішньому праві повинні діяти норми міжнародного права. Кожна держава може самостійно визначити особливості дії норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку.

Нині під концепцією монізму часто розуміють теорію верховенства міжнародного права стосовно національного. Такої версії дотримуються не лише прихильники школи природного права та одного з її напрямів – нормативізму, а й соціологічної та психологічної шкіл.

Г. Лаутерпахт, один із найвідоміших представників школи природного права, наголошував на великому значенні моральних цінностей і необхідності поваги до прав людини. Він розумів міжнародне і національне право як єдину нормативну систему, головною функцією й метою якої є забезпечення добробуту особистості. Й, виходячи з цього, вважав, що найкращим засобом досягнення цієї мети є саме примат міжнародного права над правом національним, бо воно втілює в собі моральні цінності та ідеал справедливості, що ґрунтується на повазі до прав і свобод людини [1]. На думку Г. Кельзена, міжнародне право – це право вищого порядку, норми якого мають вищу силу стосовно норм права національного, що й визначає чинність останнього.

Відомий німецький юрист Г. Тріпель одним із перших наприкінці XIX століття науково сформулював *теорію дуалізму*. Вона набула розвитку у працях Д. Фіцмориса, К. Струппа, Х. Штребеля, Д. Анцилотті, П. Опенгейма, Р. Кавальєрі, Р. Куадрі, Б. Росса, П. Дроста та інших. Так, Д. Анцилотті у праці «Курс міжнародного права» доводив відмінність і незалежність двох систем права, між якими існує взаємозв'язок, але які не є взаємно підпорядкованими. Абсолютний примат однієї з правових

систем над іншою заперечували також Дж. Старк, Я. Броунлі, В. Фрідман, К. Райт, які дотримувалися дуалістичного погляду.

Г. Тріпель сформулював три головні критерії, що дають змогу розмежувати національне (внутрішнє) та міжнародне право. На його думку, ці системи права мають різні: 1) джерела; 2) суб'єкти; 3) предмети регулювання [4]. Однак із плином часу виявилось, що за цими критеріями різниця вже не така чітка.

Справді, основними джерелами національного права є закони та підзаконні акти, а міжнародного – насамперед звичаї та міжнародні договори. Водночас низка держав дотримується принципу «міжнародне право – частина національної системи права», що знаходить віддзеркалення в їхніх конституціях [2]. Інколи міжнародні договори навіть включають до переліку джерел внутрішнього права. Так, стаття 87 Конституції Польщі 1997 року (Розділ II. Джерела права) передбачає, що ратифіковані міжнародні договори є одним із джерел загальнообов'язкового права Польщі [4]. Крім того, не слід забувати про загальноправові (засадничі) принципи, що є джерелом міжнародного права та існують у всіх правових системах.

Критерій різних суб'єктів також не гарантує чіткого поділу між національним та міжнародним правом. Ідеться про статус фізичних осіб, які традиційно не вважалися суб'єктами міжнародного права. Деякі автори розглядають їх як таких, що мають похідну або обмежену міжнародну правосуб'єктність [4].

Стосовно ж предмета регулювання, то в обох системах права він може бути таким самим, бо питання, що традиційно вважалися виключною компетенцією національного права (наприклад, щодо правового статусу особи), згодом було включено до сфери регулювання міжнародного права.

Дуалістична теорія й нині є досить поширеною. На думку І. Лукашука, «найпоширенішою концепцією співвідношення міжнародного та національного права є, вочевидь, дуалістична, яка виходить з того, що між цими двома правовими системами не існує якогось підпорядкування, кожна діє у своїй сфері» [3].

Прихильники дуалізму вважають, що норми міжнародного права не можуть діяти у внутрішньому правопорядку, й, навпаки, норми внутрішнього права не діють у міжнародно-правових відносинах. Саме ця теорія домінувала в радянській правовій доктрині починаючи з другої половини 50-х років XX століття. Серед її прихильників варто згадати таких учених, як Є. Аметистов, І. Бліщенко, В. Буткевич, А. Гавердовський, В. Дурденевський, Г. Ігнатенко, В. Корецький, І. Лукашук, Р. Мюллерсон, Є. Усенко та інші.

Радянська доктрина розглядала міжнародне та внутрішньодержавне право як дві самостійні правові системи, що не мають верховенства одна стосовно одної, діють у різних площинах, хоча й взаємодіють.

У правовій літературі є спроби обґрунтувати ще кілька теорій. Наприклад, Д. О'Коннел розвивав теорію гармонізації, Ш. Руссо – координації міжнародного та внутрішнього права на основі верховенства першого, І. Лукашук – взаємодії однієї системи з іншою та із системою міжнародних відносин узагалі, Г. Ігнатенко – взаємодії міжнародного та національного права. Існує також теорія натуралізму щодо відносин між національною та міжнародною правовими системами.

На думку О. Мережка, дуалісти (плюралісти) вважають, що міжнародне та національне право є не лише окремими, а й автономними правовими системами, які функціонують у різних площинах. Згідно з крайньою

6/2010
(267)

Засновник –
Верховна Рада України

Головний редактор
Світлана ПИСАРЕНКО

Редакційна колегія:

Віктор КОРНІЮК, Валентин БУШАНСЬКИЙ,
Лариса СЕВЕРЕНЧУК, Юрій АРТЕМЕНКО,
Олександр БАНДУРКА, Іван БОКИЙ,
Степан ГАВРИШ, Віктор ГРАБ,
Юлій ЮФЕ, Віктор КИРИЛЛОВ,
Олександр КОПИЛЕНКО, Анатолій МАТВІЄНКО,
Павло МАТВІЄНКО, Анатолій МАЦЮК,
Микола МЕЛЬНИК, Борис ОЛІЙНИК,
Сергій ПРАВДЕНКО, Анатолій СЕЛІВАНОВ,
Лесь (Леонід) ТАНЮК, Віктор ТРАН (Терен)

Головний редактор

Світлана ПИСАРЕНКО – 235-81-55

Приймальня – 235-79-58

Заступник головного редактора – завідувач
відділу з висвітлення питань місцевого
самоврядування та регіональної політики
Віктор КОРНІЮК – 272-46-30

Заступник головного редактора –

завідувач відділу з висвітлення питань

парламентської діяльності

Валентин БУШАНСЬКИЙ – 235-79-52,

Микола БіЛОКОПИТОВ – 234-67-78,

Олексій СИЩУК – 235-79-55,

Юлія ЦИРФА – 234-67-78

Відповідальний секретар

Лариса СЕВЕРЕНЧУК – 235-79-53

Головний бухгалтер Ірина КИСІЛЬ – 235-79-58

Відділ соціально-економічної політики

та правового забезпечення:

Юрій ПОТАШНИЙ – 235-81-56,

Світлана ФІЛОНЕНКО – 234-67-78

Відділ гуманітарної політики:

Завідувач Ольга КЛЕЙМЕНОВА – 235-79-55,

Лучія ПУЗИКОВА, Лариса МАРЧУК,

Євген ТИЩУК, Валерій ГАВСЬКИЙ

Літературні редактори: Олена ЧОПОВСЬКА,

Валентина НЕСЛУЖЕНКО – 235-79-60,

Наталка СЕМІВОЛОС – 235-79-53

Реклама та передплата:

Віра ПРАВИНА – 272-46-23

Дизайн – Ольга ПРОКОПЧУК – 235-81-56

Верстка – Наталя КОВАЛЕНКО – 235-81-56,

Наталя РЕПЕЦЬКА – 235-79-60

Підтримка сайту –

Євген СИНЕЛЬНИКОВ – 235-79-60,

Олексій ЛОЗИНСЬКИЙ, Діана ТОКОВЕНКО

04053, Київ-53,

пров. Несторівський, 4

E-mail: mail@viche.info

E-mail: viche@rada.gov.ua

www.viche.info

Підготовку та випуск у світ журналу «Віче»

за дорученням засновника здійснює редакція.

© Віче, 2010.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого

засобу масової інформації КВ № 570

від 05.04.1994.

Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

І залишає за собою право на редагування,

опублікування наданих авторами творів та сплату

авторського гонорару. Рукописи не рецензуються

і не повертаються.

При передруку посилання на «Віче» обов'язкове.

Відповідальність за зміст і достовірність

реklamних оголошень несуть рекламодавці.

R – матеріали, які друкуються на правах реклами

Підписано до друку 17.03.2010.

Формат 60x84/8.

Папір офсетний.

Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 2,3.

Зам. № . Тираж 2400 прим.

Ціна договірна.

Набрано і зверстано на комп'ютерному

комплексі редакції журналу «Віче».

Надруковано з готового оригінал-макета

у ТОВ «Видавничо-поліграфічний центр

«ЛІТОГІС-XX», 03151, Київ-151,

Повітрофлотський проспект, 56.

Свідчення державного реєстру видавців

ДК № 1147 від 11.12.2002.

Журнал «Віче» читають у Верховній Раді та її комітетах, адміністрації Президента України, Кабінеті Міністрів України, Держкомінформ. Він також надходить до бібліотек Конгресу США та Ради Європи, до Книжкової палати України, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської, Державної науково-технічної, Державної бібліотеки для юнацтва, Державної науково-педагогічної, Центральної імені М. Островського.

Передплатний індекс – 74254.

версією дуалізму міжнародне та національне право аж ніяк не пов'язані й не перетинаються, а також не можуть впливати одне на одне [4].

Окрім того, дуалісти наголошують на принципово різній природі міжнародних (міждержавних) і внутрішньодержавних відносин. На їхню думку, національне право застосовує норми міжнародного лише тому, що це є проявом верховенства держави та її влади в рамках власної юрисдикції, а не результатом впливу міжнародного права на внутрішньодержавні відносини [4].

Як уже зазначалося, радянська школа міжнародного права від самого початку дотримувалася дуалістичної концепції. Однак згодом з'явилися певні її варіації. Так, болгарський юрист П. Радойнов висунув теорію «реалістичного дуалізму», згідно з якою колізії між нормами міжнародного та національного права в кінцевому підсумку вирішуються на користь міжнародного, бо інший підхід означав би його заперечення [4].

У сучасній російській доктрині обґрунтовується «діалектичний дуалізм».

Не всі сучасні європейські автори вважають спір між прихильниками дуалістичної та моністичної теорій актуальним і справді важливим. Наприклад, польський учений А. Васильковський замість цього пропонує шукати «прагматичне, практичне вирішення питання, виходячи із ситуації постійних змін та розвитку». Водночас науковець визнає, що в сучасних умовах концепція монізму все-таки краще, ніж концепція дуалізму [4].

У сучасному світі найприйнятнішим із вчень про співвідношення міжнародного та внутрішнього права є доктрина, що ґрунтується на синтезі теорій дуалізму та примату міжнародного права. При цьому необхідно виходити з доктрини єдності права як соціокультурного явища, що породжує єдиний у своїй основі правопорядок, котрий, у свою чергу, складається з відносно самостійних міжнародного та внутрішнього правопорядків. Останні не перебувають у ієрархічній залежності та тісно взаємодіють. Унаслідок цього виникають сфери спільного міжнародно-правового та національно-правового регулювання із безсумнівним приматом міжнародного права (що до прав людини, деяких питань

міжнародного морського права тощо). Водночас зберігаються галузі виключного міжнародно-правового та національно-правового регулювання [1].

Як свідчить світовий досвід, міжнародне право не ігнорує національного. Зокрема, узгоджена практика органів різних країн, що представляють власні держави в міжнародних відносинах, може істотно впливати на формування міжнародного звичаєвого права.

Якщо проаналізувати конституційні положення різних держав, можна дійти висновку: вони якось намагаються відстоювати свій суверенітет у тому сенсі, що тільки деякі з них віддають помітну перевагу нормам міжнародного, а не національного права, й лише окремі погоджуються на пріоритет міжнародного права над власною Конституцією. Але це аж ніяк не означає, що вони ігнорують чи нехтують міжнародними нормами [1].

Слід визнати, що відповідні положення конституційного права різних держав щодо взаємодії національного та міжнародного права часто є доволі абстрактними й формують засаду такої взаємодії, залишаючи при цьому її конкретизацію практиці правозастосування.

Можна стверджувати, що держави в цих питаннях більшою мірою тяжіють до дуалістичної концепції, яка вимагає включення приписів міжнародного права в національне за допомогою відповідних механізмів. При цьому ефективність міжнародного права зрештою залежить від критеріїв, прийнятих у національних системах права.

Джерела

1. Буроменський М. В. Міжнародне право. Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 336 с.
2. Лукашук І. І. Конституції государств и международное право. – М., 1998.
3. Лукашук І. І. Международное право в судах государств. – М., 1993. – С. 112.
4. Мережко О. О. Співвідношення міжнародного і національного права // Юридичний журнал. – 2009. – № 2. – www.justinian.com.ua